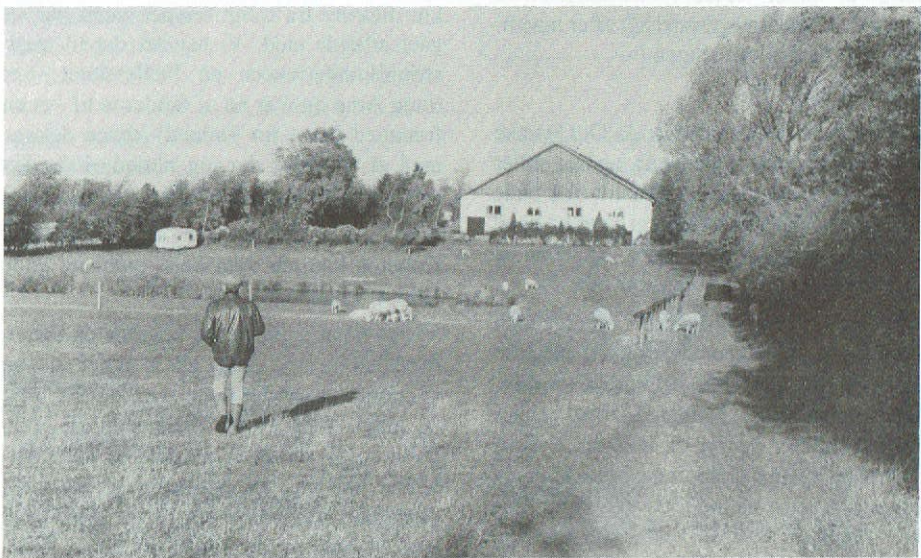

fårejer for at se, om der var noget galt. Sådan gør en ordentlig avler.

Tillykke Arne med de 70 år.

Vi håber at energien og lysten til fårene holder længe endnu, for vi vil gerne se og

høre dig, hvor vi er sammen om at udbrede kendskab og lyst til at holde får. Vi ved, at der er mange der ønsker det samme, for der var åbent hus i anledning af dagen, og der kom rigtig mange, så mange at Arne blev helt væk i vrirnen af gratulanter.

FØR LÆMNING - nogle gode råd for "første gangs læmmere"

Med "første gangs læmmere" tænker jeg på nye fåreavlere med få eller ingen erfaringer med læmninger. Artiklen her supplerer en artikel fra et tidligere blad ("Sådan overlever svage lam"). Den artikel knytter sig tæt til videoen "Lamb Survival". (se senere).

På nuværende tidspunkt vil nogle får allerede have læmmet og forhåbentligt er det gået godt. Det gør det da heldigvis de fleste gange, men der er ingen tvivl om, at den erfarne fåreavler har lettere ved at håndtere situationen, hvis der optræder komplikationer.

Denne artikel, artiklen "Sådan overlever svage lam", samt den norske videofilm om læmning og den engelske "Lamb survival" skulle kunne hjælpe langt hen ad vejen. De to videofilm kan lånes hos "De fynske Fåreavlere", ved at ringe til kassereren, Benny Larsen, telf. 6596 7829. Benny har også et antal af den tidligere artikel liggende.

DE SIDSTE TO MÅNEDER AF DRÆGTIGHEDSTIDEN

Fodring

De sidste to måneder af drægtighedstiden vokser fostrene stærkt - ca 2/3 af deres fødselsvægt opbygges i denne periode.

Fårene skal derfor fodres anderledes i denne periode:

- Der skal fodres kraftigere - alt efter race, fårenes huld, om der er 1, 2 eller flere fostre, om det er gimmere eller gamle får. Typisk øges fra 0,8 FE ved periodens begyndelse til mellem 1,2 FE og 1,5 FE lige før læmning. Ved finuldsfår med 3 eller flere fostre kan man med fordel gå op på ca 2,0 FE de sidste par uger.

Fårenes huld skal helst være på plads på dette tidspunkt. For magre får kan tildeles lidt større foderration, men det er farligt at trække fede får i foderrationen. Regulering af huld karakteren skal helst ske inden denne sidste periode.

- Der gives ekstra protein. Fiskemel er et vældig godt protein at give til drægtige får og diegivende får. Fiskemel er meget proteinrigt, og en meget stor del af proteinet går til fosterets opbygning og til mælkeproduktionen. Det er rigt på vitaminer og mineraler, bl.a. D-vitamin og selen. Der gives fra 50 gr 8 uger før læmning til 100 gr (ved mange fostre 150 gr) de sidste to uger.
- Efterhånden som fostrene vokser, optager de en større og større del af den plads der ellers er til rådighed for vommen. Det betyder, at det er nødvendigt at erstatte noget af det foder, der fylder meget (grovfoder) med mere koncentreret foder (kraftfoder). En stor andel grovfoder medfører desuden en større varmeproduktion, som fåret kan have

- svært ved at skille sig af med.
- Gimmere må ikke kun fodres efter vægt (en gimmer vejer normalt mindre end et får). Tænk på, at det hos en drægtig gimmer ikke kun er fostrene, der skal vokse, det skal gimmerlammet også selv. De skal derfor fodres med ca. 0,2 FE mere end deres vægtklasse + lidt mere protein (fiskemel). Hvis man har flere drægtige gimmere er det ofte klogt at fodre dem særskilt, da de ofte skubbes fra truget.
  - Giv fårene tilskud af en færemineralblanding med selen. (WM-færemineraler fra Vittfos er godkendt til økologisk brug).

Klipning

Klipper man kun fårene 1 gang om året bør denne klipping foregå (4-) 6 - 8 uger før læmning. Klippes der senere, kan det resultere i døde fostre.

Forsøg har vist, at får klippet 6 uger inden læmning har en større optagelse af grovfoder og føder tungere lam.

Generelt er der også en større overlevelsesprocent for lam født af klippede får. Dette skyldes at fårene påføres et moderat kuldestress umiddelbart efter klippingen, og dette bevirker at fostrene danner mere af det brune kropsfedt, som er det, der holder dem i live efter fødselen, indtil de får råmælk fra fåret, og der kommer gang i fordøjelsen.

Dette kuldestress betyder ikke noget for fårene. De kan under danske klimaforhold fint klippes på dette tidspunkt, hvis de blot har staldforhold, hvor der er læ og velstrøet. Skulle det blive hård frost lægger fårene sig tæt, musklerne kan sitre et par dage, men fårene bliver ikke syge.

Der er andre vigtige grunde til at klippe fårene inden læmning:

- Det er nemmere at vurdere fårenes huld, når de er klippede.
- Fårets yverudvikling kan lettere følges.
- Det er lettere at se, når fostrene falder ned forud for læmningen.

- Det er lettere for lammene at finde patterne, når der i det mindste er klippet omkring yveret.

Forberedelser før læmning

Ikke alle læmninger går helt normalt, d.v.s. moderen læmmer selv, lammene finder selv patterne og får den nødvendige mængde råmælk inden for de første 18 timer. Derfor må man være forberedt. Som tidligere nævnt kan de to videofilm ikke anbefales nok - har du ikke set dem så lån dem hos kassereren. En checkliste:

- *ren plastspand*
- *et stykke håndsæbe til at vaske egne hænder og arme samt fåret omkring kønsåbningen. Vandet kan også tilsættes jod, så skal der ikke bruges sæbe.*
- *evt. éngangshandsker.*
- *fødselsgél.*
- *digitaltermometer.*
- *propylenglycol eller glycerin (se under "drægtighedsyge").*
- *Tvekulsurt natron (se under "acidosis").*
- *evt. 20% steril glucoseopløsning + injektionssprøjte på 60 ml + kanyle.*
- *indikatorpapir til påvisning af yverbetændelse.*
- *lammegenopliver (60 ml injektionssprøjte + gummi/plastkateder på ca 35 cm længde).*
- *dybfrossen råmælk fra får eller ko i portioner på 2½-3 dl. Hvis det er råmælk fra ko, er det bedst fra jersey og fra første malkning efter kælvning.*
- *vægt til registrering af fødselsvægt.*
- *øremærketang (til klip i ørekanten).*
- *varmelampe (griselampe).*
- *varmekasse til opvarmning af underafkølede lam (se artiklen midt i bladet).*

De fleste af ovennævnte ting kan med fordel købes hos dyrlægen eller hos f.eks. firmaet Norup i Brædstrup.

Læs mere om råmælk, mælkemængde, lam-

megenopliver, den sterile glucoseopløsning, m.m. i artiklen "Sådan overlever svage lam"

Registrering

Husk også at bestille CHR-øremærker. Jeg sætter dem først i senere, f.eks. ved 2-mdr.'s vejning, da jeg synes de er for store til de små ører. Oprettning af nye besætninger sker bl.a. hos Landbrugets Rådgivningscenter på 8740 5000.

For alle besætninger gælder det, at ingen dyr må forlade ejendommen (til salg, slagtning eller destruktion) uden godkendt øremærke.

Læmningen

Et får går drægtigt i 142-147 dage afhængig af bl.a. race. Der er to måder at handle på:

- Man kan vælge at sætte moderfåret i læmmebox (min 1,5 m x 1,5 m) nogle dage inden forventet læmning - på 140-142' dagen.
- Eller man kan vælge at lade fåret læmme i flokken og derpå sætte hende i læmmebox.

Der er fordele og ulemper ved begge metoder, og enhver må prøve sig frem og se, hvad der fungerer bedst. I første tilfælde er pladsen lidt trang, et nyfødt lam kan lettere blive lagt ihjel. Til gengæld er chancen for at alle lam finder patten større, og de risikerer ikke at blive slikket af af en fremmed mor, der tror det er hendes lam.

I flokken er fødepladsen stor, de øvrige får trækker sig normalt tilbage. Problemerne her er, at det (de) førstfødte lam kan vandre søgende rundt og blive væk eller blive "adop teret" af et moderfår, der umiddelbart står for at skulle læmme selv. Bliver lammet slikket af et sådant får tror lammet, at det er dens moder, men det kan ikke få noget mælk. Der kan også ske uheldige forbytninger, hvis to får læmmer samtidig.

Fordelen ved denne metode er, at fåret ikke flyttes og isoleres før læmningen. Det kan ofte betyde en roligere læmning uden stress.

Når første lam er født kan moderen evt. føres i læmmeboks, men bedre er det, hvis der kan opsættes en afskærmning så fåret kan gøre læmningen færdig - og så flyttes i box med sine lam.

Det er vigtigt at moder og lam får lært hinanden godt at kende med det samme - stemme og lugt. Jo flere lam jo længere skal mor og lam gå sammen i box. Er det en enefødsel kan mor og lam flyttes tilbage til flokken efter et døgn, medens det ved trilling- og firlingfødsler er klogt at lade mor og lam gå sammen 4-6 dage, så de ikke er i tvivl om tilhørsforholdet.

Man skal aldrig flytte et får, der er igang med at føde et lam, så kan fødslen gå i stå. Er det nødvendigt kan man flytte moderen og hendes lam, når det første er født.

Gravide kvinder - Toxoplasmose

I alle fårebesætninger, hvor der også holdes katte udsættes fårene for Toxoplasmose-smitte. Dette sker ved fodring med hør/halm, hvor katte - og især killinger - har tumlet. Ligeledes kornstakke, hvor katte elsker at besørge.

Sker smitten i drægtighedsperioden, vil den ofte føre til aborter og misdannede fostre. Gravide kvinder kan smittes i et sådant læmmestaldmiljø, og de bør derfor undgå kontakt med nyfødte lam, efterbyrder og specielt aborterede lammefostre.

Drægtighedsyge

Drægtighedsyge er en stofskiftelidelse, der kan optræde 2-3 uger inden læmning, hvor glucoseindholdet i fåret falder under et kritisk niveau, som følge af at de store krav til fostertilvækst ikke modsvares af sammensætningen af det tildelte foder. Eller med andre ord: *Hvis foderplanen ikke tilgodeser fårets behov.*

Det optræder især hos får med 2 eller flere fostre. Et sammenspil mellem krav om øget energi til fosterproduktion og en nedsat forgæringskapacitet i vommen på grund af

livmoderens øgede volumen, resulterer i dræning af fårets kulhydratpulje. Når der derefter forbrændes fedt uden samtidig forbrænding af kulhydrat, sker der en op-hobning af ketonstoffer - "ketose". Undertiden er dannelsen af ketonstoffet acetone så kraftig, at det kan lugtes.

Symptomerne er:

- nedsat ædelyst.
- fåret isolerer sig fra de andre.
- reagerer sløvt og ligegyldigt.
- står ofte med hovedet op mod en væg eller med sænket hovede.

Senere:

- muskeltrækninger omkring øjne og øre.
- koordinerer sine bevægelser dårligt.
- ligger ude af stand til at rejse sig, flåd fra næsen og hurtig vejrtrækning.
- rystelser og kramper, fåret går i coma og dør.

Vigtigt:

Hvis et får inden for de sidste 4 uger af drægtigheden viser nogle af de første symptomer (nedsat ædelyst, m.m.) bør det **straks** have ca. 35 gr propylenglukol eller 110 gr glycerin gennem munden og behandlingen gentages to gange dagligt de næste par

dage. Evt kontaktes dyrlæge, og i hvert fald hvis behandlingen ikke hjælper.

Afstem foderplanen bedst muligt og undgå foderskift i de sidste drægtighedsuger.

Undgå store mængder grovfoder.

Undgå for fede får.

Acidosis

Acidosis = forsurening af vommen opstår hos får, der alt for hurtigt får alt for stivelsesrig kost - f.eks. meget korn.

Det kan være får, der er brudt ud af boxen og har fundet sækken med kraftfoder, men det kan også være et får, der lige efter læmning - af bedste mening - fodres med kraftfoder på "tom mave". Vær forsigtig med kraftfoder det første døgn efter læmning - giv evt. Kun godt hø eller ensilage.

Er skaden sket - og symptomet er ophørt ædelyst - kan man behandle med et brev tvekulsurt natron opløst i vand og givet gennem munden. I milde tilfælde kan det gøre skaden god igen ved at neutralisere syren. Derefter tilbydes fåret godt hø.

Hvis ikke fåret hurtigt bedres, skal dyrlægen tilkaldes.

Sv.Ove

BREV FRA "STOKHOLM" - et nordvestfynsk landbrug med får

"Brevet" er det andet brev fra Lone Prisak fra Harndrup på Nordvestfyn, hvor hun sammen med familien - Palle, Katrine, Johanne og Camilla - driver ejendommen "Stokholm", der er under omlægning til økologisk plante- og fårebrug.

I forlængelse af temaet om økologisk fårebrug fandt vi det naturligt i efteråret at spørge Lone Prisak, om hun havde lyst til at skrive til fårebladet om sit fårebrug og om hvordan omlægningen forløber. Lone sagde ja - og vi siger tak.

LONE PRISAK:

Januar 1999.

Den stille tid på året er over os. En enkelt mark mangler at blive pløjet, så hvis vejret skulle blive til det, må traktoren ud og luftes. Mark - og gødningsplanen er på plads, planteditoret og kommunen, EU - direktoratet og strukturdirektoratet har fået de breve, de skal have. Underligt at tiden alligevel flyver af sted. Får skal passes, - selvom mange påstår, at får stort set passer sig selv. Den tror jeg ikke på.

FÅREKLIPNING

Vi har netop sluttet klippingerne, og har nu en flok glatbarberede damer, et par flotte herrer og et kæmpe bjerg af uld !. I år har vi haft fåreklipper, hvilken luksus ! Tidligere år har vi brugt juleferien til den slags sysler, men det var nu en fornøjelse at se hvilket håndlag Jørgen lagde for dagen. Jeg synes det er en stor fordel at fårene bliver klippet inden læmning. Nu kan vi rigtigt følge med i yvernes udvikling og mavernes form og størrelse. Samtidig er det jo betydeligt nemmere med huldvurderingen. Fårene og gimmerne har gået i to flokke, - de gamle og de nyerehvervede. Der var tydeligt forskel på flokkenes huld, både til den gode og til den dårlige side. Nu må foderplanen rettes til en sidste gang inden læmning, og de enkelte hold udlignes, så de små kan komme til. Ulden skal i år sælges, så jeg har brugt tid på at grovsortere den. Det er et hyggeligt

stykke arbejde, men lidt ærgeligt at timelønnen bliver så lille med de uldpiser, der findes. Målet er fremover at klippe to gange årligt, august og december.

Lone Prisak med fårenes (g)uld

